

PYRAMÍDA

Vla

185

vrt

encyklopedický časopis moderného

CENA
15 KčS

človeka

Hlavátka podunajská

(Hucho hucho hucho) je endemikom podhorskej zóny riek (tzv. lipňového a mrenového pásma) dunajského povodia. Obýva predovšetkým tečúce vody, miestami sa však vyskytuje aj v priehradných nádržiach (u nás napríklad v Oravskej a Rudnianskej), zriedkavejšie v jazerách. Uprednostňuje vody bohaté na kyslík, ktorých teplota nepresahuje 15 °C.

V dospelosti je typicky stanovištnou rybou a má rada dostatočne členité toky. Zdržiava sa v hlbokých jamách pod vodopádmi, kaskádami alebo splavmi, vo výmloch v prúdnic, za rôznymi prekážkami v toku (ako sú balvany, piliere a pod.) aj v tíšňach za výbežkami brehov, pod alebo nad prítokmi. Na jar opúšťa svoje stanovište a ťahne na neres do menších prítokov. Pri ťahu je schopná prekonať prekážky až do výšky 1,5 m. Neresi sa na hranici podhorskeho potoka a rieky (teda na rozhraní tzv. pstruhového a lipňového pásma).

Hlavátka dospieva neskôr ako iné lososovité ryby. Samce obvyčajne vo veku 3—4 rokov pri hmotnosti 1—2 kg, samice najskôr v 4—5 rokoch pri hmotnosti 2—3 kg; v chovoch dokonca ešte neskôr, v 6—8 rokoch. Patrí k rybám neresiacim sa na jar. Čas jej neresu závisí predovšetkým od teploty vody, ale aj od celkového počasia. Na juhu jej areálu je to už vo februári - marci, u nás obvyčajne v apríli až v máji. Pred neresom samce medzi sebou o samice bojujú, dokonca sa hrýžu a spôsobujú si poranenia najmä na chrbtových a chvostových plutvách, ale aj na bokoch tela. Na neres idú už v pároch. Samica vyhľadáva vhodné miesto a na čistom (nezabahnenom) štrkoviťom, piesočnatom alebo kamenistom dne chvostom vytĺka elipsovitú hniezdo, niekedy jej pri tom pomáha i samec. Hniezdo je orientované v smere prúdu a je obvyčajne 1—2 m dlhé, 0,6 m široké a asi 10—40 cm hlboké. Jeho veľkosť však závisí od veľkosti neresiacich sa rýb, pretože veľké hlavátky vytĺkajú až 3 m dlhé a 1,5 m široké hniezda (existujú dokonca správy aj o hniezdach dlhých vyše 6 m a 2,4 m širokých). Vyhľadávanie a príprava hniezd trvá niekoľko dní. Potom sa samica nad hniezdom oblúkovito prehne, samec sa k nej pritlačí chvostovým stebľom a za súčasného vypúšťania ikier a mlieča ryby postupujú pomaly kupredu, pričom samica pohybmi chvosta zakrýva oplodnené ikry pieskom alebo štrkom. Hlavátky sa neresia prerusňovane. Samica kladie ikry v malých dávkach, a tak neres môže trvať aj 2—5 dní. Plodnosť nie je rovnaká, ale sa zvyšuje so vzrastajúcou dĺžkou, hmotnosťou a vekom samíc. Jedna samica produkuje ročne asi 2 000 ikier na 1 kg svojej hmotnosti. Ikry sú pomerne veľké, majú asi 3,5—6 mm v priemere (väčšie samice majú aj väčšie ikry), sú žlté, pomarančovočerveno a dokonca až červeno sfarbené a majú tuhý, slabo lepkavý obal.

Mlad sa vyvíja na dne pod pieskom a štrkom a z ikier sa liahne — v závislosti od teploty vody — asi za 30 dní. Po vyliahnutí žije ešte zhruba 10 dní výlučne zo zásob žltkového vaku, potom postupne prechádza na exogénnu výživu. Sprvu sa žije bezstavovcami, najmä larvami hmyzu. Vo veľkosti asi 9 cm začína loviť ryby, najmä mlad kaprovitých. Dospelá hlavátka sa žije

predovšetkým rybami. Je u nás jediným špecializovaným rybožravým druhom podhorskej zóny riek. Pôsobí vlastne ako biologický meliorátor, lebo sa žije menejcennými druhmi rýb. Hlavátka má mäso mimoriadne vysokých kvalít, je príjemnej chuti a vône, ružovkastého až zlatoružového sfarbenia.

Hlavátka je najväčším druhom čefade lososovitých rýb. Bežne sa lovia kusy s hmotnosťou 3—8 kg, ale ani úlovky nad 20 kg nie sú zriedkavé. Maximálny známy úlovok pochádza z Dunaja pri Tullne z r. 1873 (hmotnosť 60 kg, dĺžka asi 165 cm). Z územia Slovenska je známy úlovok z Hrona — hlavátka s hmotnosťou 46 kg a dĺžkou asi 153 cm. Spomína sa však aj hlavátka s údajnou hmotnosťou 70 kg ulovená vo Váhu. Rast hlavátky je veľmi rýchly, je vlastne najrýchlejšie rastúcou sladkovodnou rybou severnej pologule. Doživa sa asi 20 rokov.

V dôsledku znečisťovania a úprav tokov sa areál hlavátky v jednotlivých riekach rozdrobil na krátke úseky. Vo veľkej miere sa takto zničili aj jej neresiská, čo malo za následok rapidné zníženie početného stavu. Dnes patrí medzi tie sladkovodné druhy rýb, ktoré sú najviac ohrozené.

Vyslúžila si epiteton kráľovná našich riek. U nás sa lovi len na osobitné povolenie, pričom jeden lovec môže uloviť za sezónu len jediný exemplár s minimálnou dĺžkou 70 cm. Lovná sezóna je zvyčajne od 1. novembra do 31. decembra, zvyšok roka je hlavátka chránená. Neresové stáda na neresiskách sú na území Slovenska zákonom chránené.

